

офіційного опонента про дисертацію
Костюк Світлани Сергіївни
«Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання
(українська мова)

Інтеграція України до світового освітнього та інформаційного простору, міждержавні політичні, соціально-економічні та культурні процеси, стрімке зростання міжнаціональних контактів *актуалізують проблему міжкультурної комунікації* і ставлять усе більшу кількість людей перед необхідністю долати не лише мовний, а й культурно-ментальний бар'єр між представниками різних спільнот. Життя висуває високі вимоги не лише до професійної підготовки фахівців, а й до підготовки в галузі іноземних мов та міжкультурної комунікації. Цим і зумовлено підвищення інтересу дослідників до проблеми розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців. У цьому контексті дисертантка правомірно підкреслює: «Формування компетентностей міжкультурної комунікації – необхідна умова опанування української мови студентами-іноземцями задля повноцінної взаємодії в поліетнічному середовищі, формування особистості, готової до потреб міжнародної мобільності» (с.22).

Важливість рецензованої дисертації підтверджується зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень, як формування вторинної мовної особистості, здатної до швидкої адаптації в багатокультурному соціумі; розроблення лінгводидактичного інструментарію для реалізації освітнього процесу української мови як іноземної; формування компетентностей міжкультурної комунікації іноземних студентів.

Останній напрям корелюється з науковою темою кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки ДВНЗ «Криворізький національний університет» «Навчання української мови як іноземної на компетентнісній основі» (державний реєстраційний номер 0116U00178) та з держбюджетною темою кафедри української мови ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» «Лінгвальний простір духовного коду» (державний реєстраційний номер 0114U003453).

Дисертаційна праця С. С. Костюк – ґрунтовне самостійне дослідження, присвячене теоретичному обґрунтуванню, створенню й експериментальній перевірці методики розвитку міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови, виконане в рідчизні сучасних лінгводидактичних напрямів.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступі.

Загалом дисертацію вирізняє наявність системного аналізу теоретико-методологічного надбання вітчизняної і зарубіжної науки, що дало змогу простежити типологію наукових поглядів і підходів на сутнісні характеристики компетентнісного підходу; виокремити і конкретизувати ключові поняття методики навчання української мови як іноземної.

Заслуговує схвальної оцінки глибина теоретичного аналізу філософських, соціолінгвістичних, психолого-педагогічних досліджень, що й сприяло докладному описові проблематики міжкультурної комунікації у філософському, педагогічному, лінгвістичному та лінгводидактичному дискурсах.

Глибини, чіткості й логічної виразності додає дисертації виважений науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. Світлана Сергіївна уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різні підходи до тлумачення багатьох педагогічних понять, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна, як-от: «міжкультурна комунікація», «мовленнєва компетентність міжкультурної комунікації студентів-іноземців», «комунікативна компетентність міжкультурної комунікації студентів-іноземців», «соціокультурна компетентність», «міжкультурна компетентність», «міжкультурна компетентність міжкультурної комунікації студентів-іноземців», «підхід до навчання мови», «компетентнісний підхід до навчання української мови як іноземної».

Докладне вивчення, аналіз психологічних чинників формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови уможливили висновок, що культура і мова визначають характеристики учасників комунікації, способи вираження повідомлення, специфіку передавання та сприймання інформації. Національно-культурні особливості, що є «невидимими» в межах однієї культури, стають очевидними під час міжкультурної комунікації, що, з

одного боку, є чинником, який роз'єднує (через притаманні людям культурні відмінності), а з іншого, – сприяє об'єднанню людей в єдине ціле (с.67).

Нам імпонує виокремлення з-поміж психологічних чинників формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців когнітивного чинника, що сприяє інтелектуальному розвитку, зменшенню рівня агресії та збільшенню рівня толерантності до представників інших культур; мотиваційного чинника, що зумовлює мету діяльності, спонукає до вивчення української мови, культури, установа контактів з представниками іншого соціокультурного оточення, аналізу та прийняття культурних відмінностей між учасниками комунікації; емоційного чинника, що відповідає за стан особистості під час спілкування.

Значний інтерес становить дослідження лінгводидактичних основ формування компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови. Дисертантка обґрунтувала, що рушійною силою якісного засвоєння української мови як іноземної стають правильно обрані підходи, які визначають кінцевий результат навчання та залежать від спеціалізації, етапу навчання, комунікативної потреби, знань студентів. Докладний аналіз праць, присвячених розробленню й упровадженню підходів до вивчення української мови як іноземної, уможливив виокремлення особистісно орієнтованого, компетентнісного, комунікативного та міжкультурного підходів як таких, що сприятимуть формуванню компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців, навчатимуть толерантного ставлення до культурних розбіжностей, орієнтуватимуть на встановлення й підтримку міжособистісної взаємодії з опорою на знання мови та культурну обізнаність.

У роботі належним чином аргументовано значущість організації освітнього процесу на загальнодидактичних принципах (свідомості, системності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, науковості, творчого і діяльнісного характеру навчання); методичних (комунікативності, урахування рідної мови, текстоцентризму, професійної спрямованості); специфічних (домінування проблемних культурознавчих завдань, культурної варіативності, культурної опозиції).

Видається правомірним, що до основних методів навчання української мови іноземних студентів дисертантка відносить прямі, свідомі, комбіновані, інтенсивні, метод проектів, метод рольової гри, які «залучають до процесу навчання не лише мовний матеріал, а культурний та країнознавчий, що сприяє осмисленому оволодінню мовним матеріалом, полегшує формування мовних і мовленнєвих навичок та умінь» студентів-іноземців (с. 91).

Окремо варто наголосити на розробленій системі вправ, зорієнтованих на розвиток компетентностей міжкультурної комунікації. Дослідниця виокремила комунікативні, умовно-комунікативні та некомунікативні вправи та уточнила їх таким критерієм, як спрямованість на отримання чи передавання інформації (рецептивні, репродуктивні, продуктивні).

У другому розділі дисертації здійснено докладний аналіз навчально-методичного забезпечення з української мови для студентів-іноземців, у результаті якого С. С. Костюк доходить висновку, що більшість програм, підручників та посібників з української мови як іноземної містить велику кількість мовного і мовленнєвого матеріалу, це дозволяє студентам-іноземцям поглибити свої знання, розвинути мовну, мовленнєву та комунікативну компетентності, необхідні для послуговування українською мовою в соціально-побутовій та науково-професійній сферах діяльності. Водночас у програмному та навчальному забезпеченні приділено недостатньо уваги соціокультурно насиченому матеріалу: знання про культурно-специфічні вербальні засоби комунікації (лексичні одиниці різних рівнів із соціокультурним компонентом); уміння й навички використовувати ці знання відповідно до комунікативної ситуації; міжкультурні знання та вміння, необхідні для оволодіння моделями й нормами комунікативної поведінки в новій країні, зіставлення та порівняння різних культур задля розвитку соціокультурної обізнаності, толерантності, позбавлення соціокультурних стереотипів, запобігання непорозумінь і конфліктних ситуацій спілкування (с. 110-111).

Викликає особливий інтерес підрозділ 2.2 «Структура, критерії, показники та рівні сформованості компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови», у якому визначено компоненти міжкультурної комунікації: ціннісний, пізнавальний, дієвий та культурологічний. Дисертантка пропонує чотири критерії сформованості компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, професійно-комунікативний, лінгвокультурознавчий, яким відповідають визначені показники.

Високої оцінки заслуговує теоретичне осмислення й методичне забезпечення формувального етапу педагогічного експерименту (розділ 3. «Організація, проведення та результати експериментальної роботи розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців у процесі навчання української мови»), а саме опис організації педагогічного експерименту, його перебіг, а також апробацію результатів в експериментальних вищих навчальних закладах.

Результати експериментального навчання, представлені в п. 3.3, дають підстави стверджувати, що розроблена методика розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови є оптимальною й перспективною. Наголосимо, що це доведено також методом математичної статистики за допомогою критерію Пірсона χ^2 .

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, належним чином зроблено узагальнення і висновки. Підставою для того, аби загальні висновки роботи вважати достовірними, передусім є добре спланований та успішно проведений експеримент, описаний у третьому розділі. Представлена в ньому експериментальна програма має чітку структуру й міцні теоретичні підвалини, містить усі складники, що дають змогу для повноцінного й ґрунтовного дослідження (мету, завдання, результати моніторингових зрізів тощо). Свідченням справді наукового підходу є врахування дисертанткою важливих наукових відомостей із філософії, психології, психолінгвістики, дидактики, лінгвістики й лінгводидактики.

Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані С. С. Костюк особисто й характеризують новизну її дисертації, є такі результати: теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка методики розвитку компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови; *розроблення* системи вправ, що сприяють розвитку компетентностей міжкультурної комунікації; *уточнення* сутності базових понять дослідження «компетентнісний підхід до навчання української мови студентів-іноземців», «міжкультурна комунікація студентів-іноземців»; *тлумачення* термінів «компетентності міжкультурної комунікації студентів-іноземців (комунікативна, мовленнєва, міжкультурна, мовна)»; *визначення* компонентів міжкультурної комунікації студентів-іноземців (ціннісний, пізнавальний, дієвий, культурологічний).

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджено в процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними педагогічного експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації належним чином апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Високої оцінки заслугове мовне оформлення тексту дисертації й автореферату дисертації. Це є свідченням свідомого ставлення С. С. Костюк до реалізації мовних норм у науковому тексті, що сприяло найточнішому й найповнішому вияву висловлюваної думки та гармонійному поєднанню змісту і форми наукового дослідження.

Зміст наукового дослідження повно відбито в авторефераті дисертації, у якому, крім основних положень, подано фактичні результати й загальні висновки, що ідентичні дисертаційній роботі.

Результати дослідження С. С. Костюк є важливим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови як іноземної. Лінгводидактичний доробок Світлани Сергіївни, викладений у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, розміщені в статтях, посібнику «Міжкультурне спілкування», можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань. Аналізуючи тематику праць дисертантки, оприлюднених в українських і закордонних наукових фахових виданнях, констатуємо, що всі вони відбивають основні положення й наукові результати дисертації.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. У дослідженні докладно проаналізовано праці, присвячені визначенню структури компетентностей (Ю. Ємельянов, І. Закір'янова, О. Новикова, С. Омельчук, П. Сулейманова), проте з тексту роботи не зовсім зрозуміло, складники компетентностей міжкультурної комунікації виокремила дисертантка самостійно чи пристала на чийсь наукову позицію.

2. На нашу думку, доцільно було б увиразнити зміст культурологічного компонента в навчанні української мови як іноземної, оскільки він посідає ключову позицію в структурі компетентностей міжкультурної комунікації.

3. Нам видається, що робота лише виграла б, якби розширити перелік прийомів навчання української мови як іноземної, зокрема такими, як «капсула культури», «обмін думками», «панельна дискусія», «групова дискусія», «History and mystery of the words» (історія і таїнство слів), що наближені до природних ситуацій.

4. Задля поліпшення зорового сприймання доцільно було б у третьому розділі дисертації представити графічну модель організації експериментального навчання. Це дало б змогу відразу побачити хронологічні межі, мету, зміст етапів, домінуючі методи, прийоми, засоби навчання на кожному з етапів.

5. У запропонованій методиці розвитку компетентностей міжкультурної комунікації дисертантка спирається на європейську, азійську та арабську культури, однак у теоретичних розділах дещо обмежено подані відомості з етнопсихології, етнолінгвістики, що допомогли б здійснити пошук оптимального лінгводидактичного інструментарію для досягнення мети.

Зазначені зауваження до дисертаційної праці здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Дисертація Світлани Сергіївни Костюк «Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови» є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати актуальні лінгводидактичні проблеми.

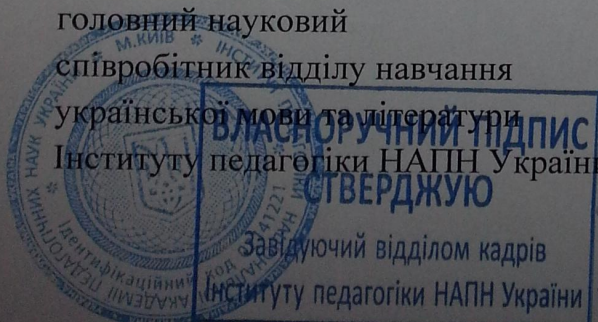
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна праця «Розвиток компетентностей міжкультурної комунікації студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови» є самостійним, структурно завершеним, цілісним дослідженням актуальної лінгводидактичної проблеми. За рівнем наукової новизни та практичним значенням дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, а розроблені в ній теоретичні положення й отримані результати можна кваліфікувати як вагомий внесок у розвиток теорії та методики навчання української мови, а її автор – Костюк Світлана Сергіївна – заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий
співробітник відділу навчання

української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України

О. М. Горошкіна

Горошкіна О.М.
[Handwritten signature]